

MUSEUM

OOSTENDSE HEEMKRING " DE PLATE "

Feest- en Cultuurpaleis
(1e verdieping)
Wapenplein, Oostende

THEMATENTOONSTELLING
VAN 20/2 TOT 15/5/1993

"HET ZEEWETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK TE OOSTENDE (1843 - TOT OP HEDEN): EEN TERUGBLIK"

Samenstelling:
Valère PRINZIE (fotograaf)
Francis KERCKHOF (mariene-bioloog)
Emiel SMISSAERT (historicus)

m.m.v.: - het I.Z.W.O, Noordzee - aquarium , Stadsbibliotheek (Oostende)
en de Koninklijke Bibliotheek Albert I (Brussel)

- mevrouw Dr. E. Jaspers, en de heren A. van Caillie, R. Coulus,
R. de Smedt, E. Eneman, N. Hostyn en R. Leroy

B

485

Oostendse Heemkring

«De Plate»

v.z.w.

Secr.: Rode Kruisstraat 4
8400 OostendeEEN TERUGBLIK OP MEER DAN EEN EEUWSTUDIEIJVER QUA LEVEN IN DE NOORDZEE :(*) CATALOGUS : opzoeken en samenstelling :
Emiel SMISSAERT, lic. geschiedenis, e.a.

I. "OMZIEN" IN DE VORM VAN EEN "HISTORIEK":

+++++

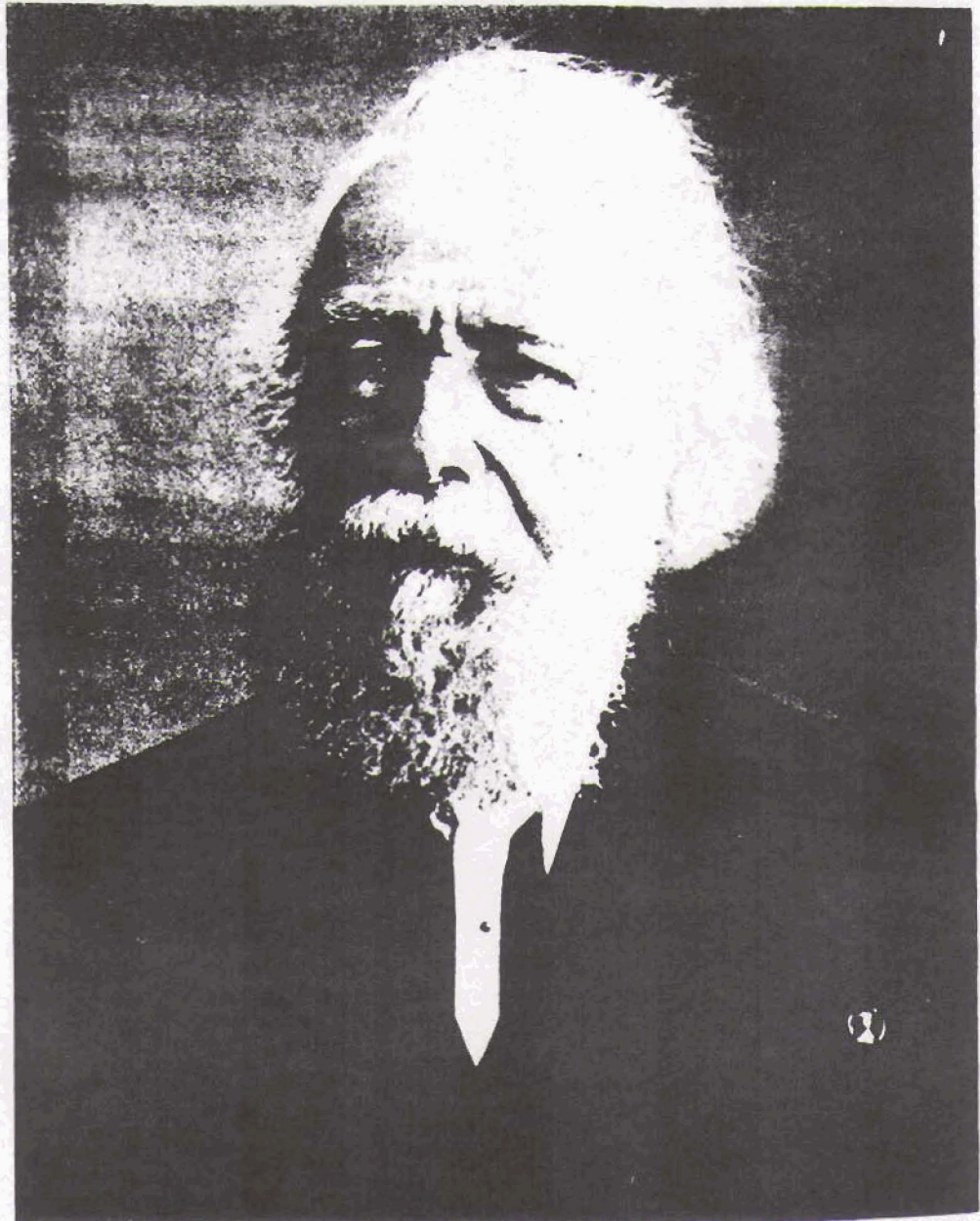
Deze thematentoonstelling geeft de hoofdlijnen aan van de opeenvolgende fasen die, begonnen in 1842/1843, via allerlei wisselvalligheden en obstructies, uiteindelijk na ruim 130 jaren geleid hebben tot wat nu een "Instituut voor zeewetenschappelijk onderzoek" (I.Z.W.O.) met internationaal aanzien geworden is. Gevestigd in Oostende en begiftigd met een V.Z.W.-statuut wordt nu nog steeds gepoogd door mensen van de wetenschap een klaarder inzicht te krijgen in dat wonderlijk te noemen "leven" onder de zeespiegel en naar behoren een aanvaardbare classificatie te brengen in deze, voor hen zo fascinerende fauna.

Vermetel, noem het misschien roekeloos, om dit schier vergeten, althans weinig gekende "epos" te willen samenballen in een expositie die, zegge en schrijve, een ruimte omvat van zeven kasten en drie muren! In een heemmuseum, precies in de stad waar het begonnen was en bij mensen die stuk voor stuk ons erfgoed, van welke aard ook, een warm hart toedragen. Want voor ons, "Plate"-leden, is niets ons te heet of te zwaar om zinvol over uit te weiden, als het onderwerp ons ligt en weet te bezielen. Nog dit : wélk een ruime waaier van onderwerpen van en over Oostende is in de loop der jaren reeds aangekaart geworden, ter discussie gesteld of, al leek het op het eerste zicht onbeduidend, opnieuw in de herinnering gebracht! Vaak toegelicht met tal van anekdoten en faits-divers die het o zo noodzakelijk "zout en peper" toevoegen aan wat, anders aangepakt, toch maar dor en saai zou overkomen bij een zo breed mogelijke schare echte belangstellenden. En om hùn interesse te bekomen, op te wekken of te behouden, dààr is het ons om te doen : wél af en toe een "karwei" ... maar toch meestal doenbaar en mèt effect en, já, het loonde de moeite, wis en zeker.

(*) Tekstovername, volledig of ingekort, mag, op voorwaarde dat een volledige BRONVERMELDING (inclusief auteur) opgenomen wordt!

Genoeg gedraald en gefilosofeerd, als wij nu eens stap-voor-stap de hoofdfasen memoreren en verklaren?

- In 1842, het kon evengoed 1843 zijn, installeerde de Leuvense hoogleraar Pierre-Joseph Van Beneden te Oostende, op eigen initiatief en op eigen kosten, het allereerste Westeuropese, zij het qua allure een zeer bescheiden te noemen "Laboratorium van mariene (= zee) dierkunde". Het was gelegen dichtbij (of in) een oesterputgebouw dat, volgens een betrouwbare zegsbron, inmiddels al lang niet meer bestaat want dit terrein werd verzwoegen bij de aanleg van het "Zeewezen"-dok. Wel rest ons een foto die, uitvergroot, een pronkstuk uitmaakt van de hier geboden tentoonstelling. Een aantal, in hun tijd vermaarde buitenlandse biologen

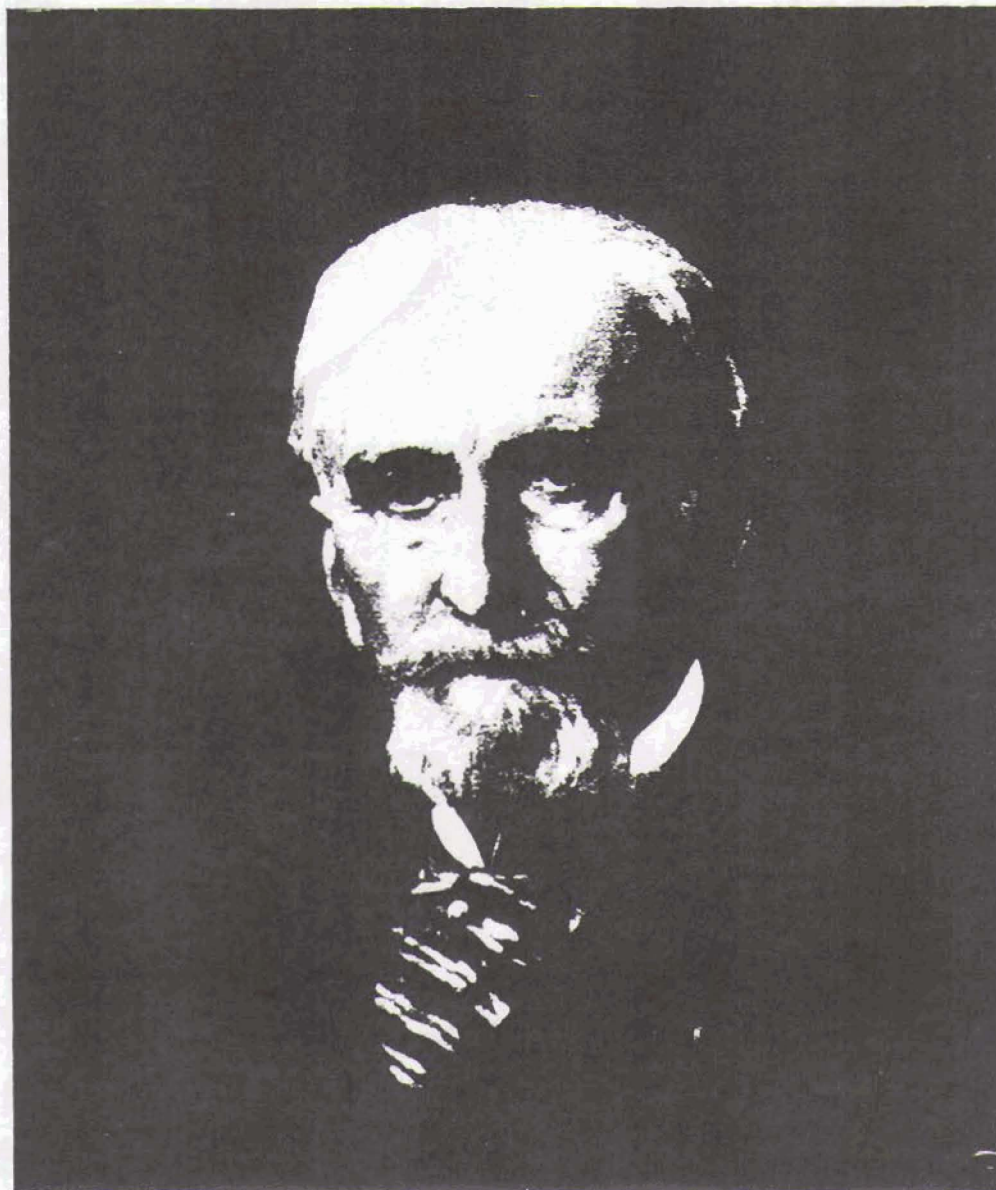

P.-J. VAN BENEDEN (1809-1894)

stelden actief belang in dat waar P.-J. Van Beneden studie van maakte en dit laboratorium heeft ruim 30 jaren goede diensten bewezen, aldus wordt algemeen aangenomen. Maar wannéer, wáárom en op welke wijze een einde gesteld werd aan dit verdienstelijk ~~te nemen~~ wetenschappelijk werk, waaruit een aantal publikaties voortvloeiden, is niet te achterhalen en overgeleverd. Schalks wordt ergens vermeld, dat P.-J. Van Benedens portret, als oude man en grijsaard, doet denken aan het beeld dat kunstenaars, en niet van de minste, voorbehouden hebben aan de beeltenis van "God de Vader" ...

- Een sprong in de tijd dient gemaakt te worden en wij belanden in 1883, toen een tweede poging, ditmaal uitgaande van officiële zijde, gewaagd werd om opnieuw te Oostende een "Station maritime" in te planten. Het initiatief ging gezamenlijk uit van de twee rijksuniversiteiten die ons land bezat: Gent én Luik. Archivalia bevestigen ons nog, dat zij het opzet koesterden een liefst bestendig (althans tijdens het zomerseizoen) laboratorium voor de studie van de zeefauna op staatskosten te laten oprichten, equiperen en onderhouden. En inderdaad, een klein paviljoen, gelegen aan de nu ook verdwenen "Leopoldsluis" (1859-1863), werd in 1883 voor de vorsers van het binnenland gratis door de regering ter beschikking gesteld, mits een aantal beperkende voorwaarden waar wij nu niet op ingaan. Och, stel je er maar niet te veel van voor en ook voor de geleerden moet het als een "koude douche" overgekomen zijn : twee kamers (gelijkvloers en eerste verdieping), afmetingen : 5 X 4 meter (!) in een aldaar reeds bestaand paviljoen. Een kort verslag hiervan diste de toen nog zeer jonge, pas later vermaarde geleerde Julius Mac Leod (geboren te Oostende) op in het tijdschrift "Natura" (1883), want ook hij mocht aan de werkzaamheden deelnemen in opdracht van de rijksuniversiteit Gent. Het bleef bij een één-seizoen-experiment, en meer was het niet. Schuilden er financiële redenen of rivaliteiten, die alle verdere ontwikkeling voor de toekomst hinderden of voortijdig een "halt" toeriepen? Wij blijven het antwoord schuldig ...

- Nummer drie, Prof. Gustave Gilson (1859-1944, zie ook portret onderaan) heeft het mettertijd wél weten wàar te maken. Maar het heeft tientallen jaren proberen-en-herbeginnen gekost, veel figuurlijk zweet en koppig volhouden van de man en zijn medestanders gevergd! Het is ook geen banale figuur te noemen, die Gilson. Professor in de biologie te Leuven gedurende 59 (!) jaren, levenslang en tot de laatste snik. Vanaf 1909 tot 1924, de leeftijdsgrens, gecombineerd met het direktieerschap van het "Koninklijk Museum voor Natuurgeschiedenis van België" te Brussel. Belgisch afgevaardigde en actief medewerker, onafgebroken sedert 1903, van je

"Internationale Raad voor de Exploratie van de Zee". Een fameux "curriculum", zeg wel.

Rond de eeuwwisseling is hij beginnen zich ^{te}inzetten, met een verbeterheid en een werkkraft die nu nog indruk maken, om te Oostende een door de

regering op te richten of toch minstens te bekostigen, volwaardig "Station zoölogique" zien te verrijzen en functioneren. Veelvuldig maakte hij gebruik van zijn goede contacten in de administratieve hoge kringen te Brussel en elders om steeds maar weer erop te hameren dat België hierin het voorbeeld van het buitenland diende te volgen. Wat hij vóór 1914 metterdaad bereikt heeft, is ons nog verre van duidelijk en als vaststaande feiten te beschouwen. Even wierp het eerste Oostendse "Zee-aquarium", gelegen hoek Van Iseghemlaan en Louisastraat, zich op als kandidaat hiervoor, tevergeefs, hoewel ook daar G. Gilson een ferme vinger in de pap te brokkelen had. En, eigenaardig feit die nog niet in te passen valt in wat wij gerust een "puzzel" mogen noemen, er komen foto's voor in Gilsons ~~G~~geschiedenis van het "Natuurhistorisch Museum" te Brussel (1914) die er zwart op wit op wijzen dat Gilson in een oesterput over een klein laboratorium met aquaria beschikt heeft. Tja, volledigheidshalve diende óók deze troef in zijn kaartspel vermeld, maar vraag mij vooralsnog niet hoe dit alles te Oostende (en elders) reilde en zeilde ...

Een mens gist, gokt, wikt, meent ^{vaak} definitief te mogen beschikken. Maar het Lot laat soms een dreunende hamerslag vallen en doet ons, mensen, inzien dat al ons wroeten en zwoegen niet opgewassen zijn tegen onheil en rampspoed. Het oorlogsgeweld van 1914-1918 bracht met zich mee dat te Oostende, zoals elders veelal het geval was, vrijwel alles gewelddadig teniet was gebracht. Kijk, toen heeft Gilson die in zijn opzet van een "Station zoölogique" door dik en dun is blijven geloven, zich van zijn beste zijde laten zien en gelden, doorgevochten en niet versagd. Strijdvaardig en van geen wijken willen weten, heeft hij (alleen of toch met hulp van enkelen, wij gissen maar), na ruim zeven à acht jaren aandringen en diplomatisch manoeuvreren, "Brussel" ertoe weten te bewegen om uiteindelijk in 1927 te Oostende het zogenoemde "Zeewetenschappelijk Instituut" (Z.W.I.) een echte kans te geven en operationeel te maken. Een Instituut waarvan Gilson de eerste directeur werd (inmiddels was zijn taak in het Natuurhistorisch Museum te Brussel door pensionering ten einde) en dat, tien jaren later, in 1937 bij Koninklijk Besluit erkend werd als een "Instelling van Openbaar Nut".

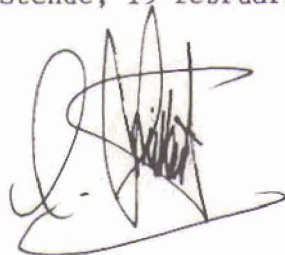
- En weer kwam een Wereldoorlog alles dwarsbomen, lamleggen. In hoeverre het "Zeewetenschappelijk Instituut" (Z.W.I.) de oorlogsjaren en de jaren nadien, hoewel geteisterd maar in welke mate (?), doorstaan heeft en verder de haar opgedragen taken verricht heeft, is niet geweten. Maar droevig om melden is, dat, na een activiteit van veertig jaren, dit "Zeewetenschappelijk Instituut" (Z.W.I.) in 1967, bij gebrek aan voldoende financiering, haar deuren diende te sluiten. En er was geen ontkomen aan, want dat immer terugkerend en

tergend-nijpend geldgebrek was er reeds vóór 1940, toen Gilson nog officiëel de teugels in handen had en hijzelf heeft er heel wat zorgen en kommer om gehad want zijn troetelkind beleefde tal van hoogten en laagten. Is het ver, té ver gezocht, dat de oprichting van een "Rijksstation voor zeevisserij" (in 1962?) wel een flinke stoot gegeven zal hebben aan het opdoeken van het "Zeewetenschappelijk Instituut" - oude formule?

- En nog was de idee-"zeewetenschappelijk onderzoek" niet definitief in de vergeethoek beland. De provincie West-Vlaanderen kwam een helpende, reddende, vooral daadwerkelijk-~~steunende~~ hand bieden, omdat men haar had kunnen overtuigen dat véél werk gepresteerd was in de voorbije tientallen jaren, maar de onderzoeksopdracht was níet voltooid, nú en later niet!... En ja, aldus kwam er een "Instituut voor Zeewetenschappelijk Onderzoek" (I.Z.W.O.) in 1971. Onder de wijze en beschuttende beheersformule van een Vereniging zonder Winstoogmerk (V.Z.W.) leidt dit Instituut een weliswaar stil bestaan, zonder poeha, maar er wordt gewerkt en aan vorsing gedaan. Maar, denkt gij ook niet met mij, dat de enkele met name vermelde pioniers en de nog veel groter in aantal ongenoemde zwoegers voor dit "zeewetenschappelijk onderzoek" - idee alle redenen zouden hebben om tevreden te zijn met wát nu is en functioneert. Want, herinner u, méér dan een eeuw lang bleef het steeds grosso modo bij een oningewillige wensdroom, die maar niet gestalte kon krijgen.

- Wij hopen , dat de door u bezochte thema-tentoonstelling een getrouwe visuele weergave biedt van wat was en geworden is, - en met behulp van dia's, dokumenten, boek en beeld werd een inspanning gedaan om aan uw verwachtingen en vragen te beantwoorden !

Oostende, 19 februari 1993

E. SMISJAERT

II. "BEZIEN" VAN DE TENTOONSTELLING : selectieve catalogus :

+++++

* KAST 1 :

- Portret (groot formaat) van P.-J. Van Beneden (1809-1894) : eigen coll;
- Foto (groot formaat) met zicht op het eerste "Station maritime" (1842 of 1843), door voornoemde te Oostende opgericht (eigen coll.);
- Twee publikaties uit 1844 van P.J. Van Beneden, gebaseerd op zijn zeefauna-onderzoek te Oostende (bruikleen IZWO);
- Portret van zijn zoon, Edouard Van Beneden (1846-1910), één der vermaardst gebleven Belgisch biologen van de 19de eeuw (eigen coll.);
- Zeldzaam zeekantzicht van Oostende (origineel, in : "Le globe illustré" d.d. 4-8-1889) : eigen coll.;

* PANEEL 1 : Neteldieren = Cnidaria (bruikleen "De Strandwerkgroep")

* KAST 2 : Campagne "1883"

- Zicht op het "Station zoologique" te Wimereux-Ambleteuse (kust Département 'Pas-de-Calais') : eigen coll.;
- De Leopoldsluis (gebouwd 1859-1863) met paviljoenen : eigen coll. ;
- Wapenstein van Oostende : eigen coll.
- Fotocopie van titelbladzijde van het artikel van J. Mac Leod : "Het dierkundig laboratorium te Oostende", in : 'Natura', jrg. 1, 1883 (eigen coll.);
- Diverse documenten betreffende het verblijf te Oostende, anno 1883 : passim (eigen coll.);

* PANEEL 2 : Manteldieren = Tunicata (bruikleen "De Strandwerkgroep").

* PANEEL 3 : Mosdiertjes = Bryozoa (bruikleen idem)

* KAST 3 : Memoratie van de figuur van Prof. Dr. Gustave GILSON d.m.v. huldeboek (1936), boeken (bruikleen Stadsbibliotheek Oostende) en portretten (eigen coll.);

* PANEEL BOVEN KAST 3 : 10 foto's (eigen coll.) betreffende Gilson's "Exploration de la Mer du Nord" (vóór 1914);

* KAST 4 :

Twee maritieme kaarten in boeken (bruikleen IZWO), een stadswapen van Oostende

(eigen coll.), omkaderd en "opgefleurd" door 11 foto's met vissersvaartuigen en andere schepen die Gilson in zijn "Exploration de la Mer" een handje toestaken (eigen coll.);

* KAST 5 :

- Linkerhoek : diaprojectieapparaat "Caramate 4000", ter bruikleen toegekend door de Provincie West-Vlaanderen en d.b.v. de h. V. Prinzie: bevat ca. 75 dia's (eigen coll.) ;
- Vijf boeken over de Noordzee en haar vissen (eigen coll.) :
- Drie gekleurde zichtkaarten (eigen coll.).

* PANEEL 4 : Vissen = Pisces (bruikleen "De Strandwerkgroep").

* KADER "NOORDZEEHELLEN" (bruikleen de h. Robert Coulus).

* PANEEL 5 : R.V. "Belgica" (bruikleen I.Z.W.O.);

* KAART "Marineonderzoek Faciliteiten van de Europese Gemeenschap" (Gift de h. Francis Kerckhof);

* KAST 6 :

- Verslagboeken 1, 3 en 4 "Internationaal Congres van de Zee", gehouden te Oostende, resp. in 1936, 1946 en 1951 (dubbel ex.) : bruikleen Stadsbibliotheek Oostende;
- Twee publikaties, uitgaande van het "Zeewetenschappelijk Onderzoek" (Z.W.O.) : bruikleen IZWO ;
- Bijzonder nummer van het "Tijdschrift voor geschiedenis, geneeskunde, natuurwetenschappen, wiskunde, techniek", jrg. 13, 1990, nr. 1 : eigen coll. ;
- Brochure inhuldiging nieuwe gebouw "Rijksstation voor zeevisserij" (22 september 1976) : toespraken (eigen coll.) ;
- Folders IZWO 20 jaar (1971-1991) ;
- Twee internationale congres-boekverslagen over Marine-biologie (IZWO, 17-23 september 1975) : bruikleen IZWO

- Luchtopname in kleuren van het ultramoderne oceanografisch schip "Belgica" (de A 962) : te vinden in het synthesewerk dat recent aan de geschiedenis van onze "Belgische Zeemacht" werd gewijd (eigen coll.);

* KAST 7 :

Allerlei varia, o.m. :

- Documenten betreffende het eerste Oostendse Zee-aquarium vóór 1914 (eigendom Lebon, gelegen hoek Van Iseghemlaan en Louisastraat, ondergronds) : eigen coll. ;
- Tien (10) bokalen met zeevissen (bruikleen Noordzee-aquarium, door de zorgen van h. E. Eneman) ;
- Allerlei betreffende de fauna van de Noordzee, het strand, het kustleven, alsook gratis twee dozen vol met allerlei schelpen, mosselen, wullocks e.a. die de gehele expositie opfleurden en er de gewenste sfeer aan gaven.

AAN ALLE BRUIKLEENGEVERS, TIPGEVERS, MEDEWERKERS
METTERDAAD : onze gemeente en beste dank !!

Oostende, 22 februari 1993

Emiel SMISSAERT